

NIE LZA (261)

nie lza (237), **nie lza** (24); nie lza *BielŻyw*, *Diar*, *KochOdpr* (2), *GórnRozm* (6), *WujNT*, *VotSzl*;
nie lza : nie lza *BierEz* (1:3), *RejPs* (34:1), *RejRozpr* (1:1), *RejJóz* (1:1), *BielKron* (1:1), *RejAp* (9:1),
BudNT (2:1), *CzechRozm* (1:3).

W pisowni łącznej (235), *w rozłącznej* (26),

e jasne, a pochylone (w tym w a 9 r. błędne znakowanie).

Sł stp s.v. ldza, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *W funkcji czasownika: nie można, nie wolno, nie powinno się; non potest PolAnt, Modrz; nemo potest Modrz [cum inf] (38) : BierEz L3, L3v; BudBib bv, b4, cv, c2v, Gen 32/12 (8); BudNT przedm c2v, c6v; CzechRozm 50v, 202, 235; Ia widzę że tego inaczey poznać nielza chybá ná domysł ModrzBaz 44, 52, 84v, 91v, 98; ModrzBazBud ¶5; bez piłmá ś. nic w ípráwie zbáwicznney nielza czynić CzechEp 122; ArtKanc O4v.*

nie lza komu (4): *BudBib 4.Reg 23/10, Ier 10/23; ArtKanc S11v; bez niefzczęścia nielzá żyć żadnemu RybGęśli D.*

a. *W odniesieniu do określonych osób działających: nie może (nie mogą), nie powinien (nie powinni)* (11) : *Gdy nielza kupić cudnego: Przecz żadnego niechcefz kupić BierEz B2v, Bv; RejAp 1; BudBib bv, Ps 87/8[9], Os 9/16; BudNT 1.Cor 11/18.*

nie lza komu (4): *zwątpię więc wżywoćie fwoiem/ bo mi fie iuż więc bywa nielza wybiegąć. RejPs 210; Nie (lza) wam y nam budować domu Bogá náłzego BudBib 1.Esdr 4/3; RybGęśli B4 [2 r.].*

2. *W funkcji zbliżonej do partykuły podkreślającej konieczność i wyłączność: nie pozostaje nie innego, nie może być inaczej, na pewno się tak stanie, konieczne jest; nihil proprius quam ut, nihil restat praeter, non est a. licet nisi, oportet Cn (223) :*

cum inf [komu] (1): nie máłz ktoby nas vćiefzył/ bo káždy z nas bárzo zgrzeřzył. Nie lza nam ítworzeniu thwemu á złości pełnemu/ ku tobie fie iuż vćiekác Pánu Bogu íwemu/ boś ty ieft náłz łáłkáwy PAN ArtKanc L8.

Ze zdaniem rozpoczynanym spójnikiem „iż” [orzeczenie: musi(sz)] (2): RejPos 205; Bo iuż y nieśpráwiedliwość y łupieřtwo nielza iř s tym pánem pořpołu z nim ořieść muří. RejZwierc 57.

Ze zdaniem bezspójnikowym [orzeczenie: musi] (2): A coř chceřz vćzynić moy miły brácie/ bo nielza ábo cie wřdy rádość/ ábo ítrách ruřzyć muří. RejPos 223; Hořny gdy mu iuż przyřdzie wřzytko ítráćić/ Nielza s ciotką łřą muří fie pobraćić. RejZwierc 217v.

a. *W połączeniu: »nie lza (...) je(d)no« (218) :*

cum inf (105): niewiem czo lořřzego mam vćzynić, nielza iedno fie Alexandrowey łáłce poddać. BielŻyw 153; RejPs 94, 166, 172, 206v; RejRozpr G3v, K2v; LibMal 1545/103; RejJóz C4; LibLeg 11/169v; A czos tym Pan Bog ma działać Nielza [!] iedno írodze karać. RejKup Dv, y3, dd3; RejWiz 2, 3, 3v, 172v; OrzRozm M3; BielKron 315; OrzQuin E2; RejAp 105v; GórnDworz B5, E2, P3v, S3v, V2v, X, X6; RejPos 176, 282; RejZwierc 114; CzechRozm 245; KochOdpr D; KochTr 5 [2 r.]; CzechEp 52, 327, 367; NiemObr 17, 19, 66, 69, 91; WerGořc 226 [2 r.]; WisznTr 16; GórnRozm K2, N3; GostGosp 106.

~ *komu* [w tym: *nie lza jedno komu* (49), *nie lza komu jedno* (6)] (55): *KlerWes* Av; Więc ci [przeciwnici ie⁸⁰ będąc vłtráfłeni/ *nielza iedno fio* im było omilnemi rzeczami wifwiadczyć *RejPs* 122; A mnie *nielza iedno powłtać á zówždy fto*bą być *RejPs* 207, 58v, 89v, 95v, 100v, 109v (16); *RejKup* b5v, o3v [2 r.], o4, y2v; *LubPs* F4v; *RejWiz* 114; A gdy Páltyrz nic nie ma práwego Páltyrzá/ Y owłzem obyczáie okrutnego Zwierzá. Temu *nielza iedno wziąć z tytułem dochody Prot* D3; *GórnDworz* C3v, C6, R8, T8v, Z4v, Bb8v, Kk2; *RejPos* 4, 6v, 75v, 282; *RejZwierc* 10, 48v, 81v, [121]v; Radbych był (powiáda) Ná zgodę wálżę pátrzał/ *lecz/ iż* być niemogła Mnie *nielza/ ieno* wíetłzey części náłładować. *KochOdpr* C2v; *SkarŻyw* 243; *CzechEp* 282; *NiemObr* 24; *WerGość* 219; Kto bądź/ ten bądź/ nam *nie lza/ ieno* być gotowo: Koniec v Bogá w mocy *KochPam* 86; *KochPieś* 16; *ArtKanc* F6v, L5; *GórnRozm* Fv, H4, N2; Powiélz z mułu/ co z dobrą niechceć *fię* powiedzić Wolá: nam *nielza ieno* koniecznie to wíedzić. *GórnTroas*, 42; *WujNT* 687; *VotSzl* D4.

cum inf w obrębie połączenia (2): Iednák *nielza inácey/* nam *fię* wtym záchować Iedno miłemu bogu/ zá to podziękować *KlerWes* Av; *RejJóz* D8. ~

Ze zdaniem rozpoczynanym spójnikiem podrzędnym [*iż, że* (44), *aby, iżby* (3); w tym orzeczenie modalne: *muszę, musi(sz) itp.* (41), *miało* (2), *śmiał* (1)] (47): *RejAp* 1, 75v, 81v, 154; *Iż* iuż dáley niewiem komu mam przyrownać ten naród złościwy/ *nielza iedno iż* podobni fą ku onym dzyociom iğráiącym łobie ná rynku *RejPos* [308], 63, 72v, 75 [2 r.], 102v [2 r.], 106v (35); Bo co inłzego Pan wczynić ma? *Nielza iedno iż* błogofławieńftwo fwoie [...] w gniew á w przekłęctwo obroćić áodmienić muśi. *RejZwierc* 190, 10, 30v, 88, 140v, 182.

~ *komu* (2): Ałnadz *nielza y inem włłem národom iedno áby* vpádły przed nogámi twemi *RejPs* 127v; *RejPos* 335v.

cum inf w obrębie połączenia (1): Ale czyniác dołýc y onym dekretom y miłofierdziu fwemu/ gdyż Bołtwo ony dekretá czyniło/ á człowieczeńłftwo przyięło/ *nielza* było inaczeý ich złámáć/ iedno *iż* też Bołtwo złączywłzy *fię* s człowieczeńłftwem/ [...] *miało* złomić on frogi gniew iego/ y ony frogie dekretá iego. *RejPos* 178v. ~

Ze zdaniem bezspójnikowym [w tym orzeczenie modalne: *muszę, musi(sz) itp.* (43), *było + inf* (3), *potrzeba* (2), *ma* (1), *przyszło* (1)] (50): Bowiem zrozumiawłły ich złołci bog *nielza iedno* mułi pomłtę wczynić náđ niemi *RejPs* 82; izes nie raczył wczinic gwałtu wyrokowi fwemu *nielza* było iednos raczył tu na fwiat zełlac fyna fwego *RejPs* 164v, 87, 98, 99, 103v, 131 (12); *RejKup* Dd; W poniedziałek naradzili posłowie protestacyją znowu uczynić na tę winą, [...] bo już uznali, *iż* się z niej wyprosić nie mogli, *nielza jeno* było już aperte opowiedzić, *iż* się pod nie wdawać nie chcą *Diar* 62; BEdzyeli w czym chciał młody człek drogi fwey porpáwić [!]/ Nie lza iedno zakonem twym zówždy *fię* ma báwić *LubPs* aa5; *RejWiz* 21, 102v, 114; *RejAp* AA2v, 77v, 120v, 139; *RejPos* A5, 7, 7v, 30, 50v (15); *RejZwierc* 5v, 50, 63v, [78²], 79 (11).

~ *komu* (2): *Nielzać iednoć fię* nam vłtáwicznie polerować potrzebá *RejZwierc* 103; *WerGość* 219. ~
Z eliptycznym równoważnikiem zdania (3):

~ *komu* (3): *RejPs* 73v; rzekł Kryftus: Pietrze *nielzać* mnie iedno oknem *BielKron* 420v; *NiemObr* 19.

cum inf w obrębie połączenia (1): Abowiem onemu *nielza idz iedno zá* przodki fwemi *RejPs* 73v. ~

W charakterystycznych połączeniach: owa nie lza jedno, (a) tak (20), tedy(c) (17), też (10).

Połączenia: »nie lza inaczej, zinađ jedno« (11:1): KlerWes Av; Ze wŹząd o mnie rady mało A nielza iey z ynađ Źzukać Iedno tobie wŹzytko w mocz dać RejJóz D8; GórnDworz B5, C6, T8v, Z4v; RejPos 101v, 178v; Bo vbogi Szláchćić/ widząc że mu nie Źpráwiedliwie máiętność wzięto/ nie lża mu inaczej/ zá wielkim Źwym Źalem/ iedno zábić tego kto mu nieŹpráwiedliwie máiętność wydárł. GórnRozm Fv, N2, K2, N3.

»już(ci) nie lza jedno, nie lza już jedno, nie lza jedno już« (31:5:3): ChriŹtus mowij/ już nielza mi jedno doŹŹycz czynicz obietnicám Źwoiem. RejKup o3v, b5v; RejWiz 2; BielKron 315; OrzQuin R2; RejAp 81v, 105v, 154; GórnDworz E2; A ták nielza iuż było iedno iŹ Pan [...] muŹiał niŹzczyć [...] narod ludzki RejPos 102v, A5 [2 r], 75 [2 r.], 85, 162, 176 (18); RejZwierc 41, 71v, 138, 140v, 182; CzechRozm 245; Ale iŹ iuż [...]: co Źię Źtało y wyrzekło wroćić Źię nie moŹe: bo z dŹugim przez kilká lat rozmyŹlaniem wędŹidło Źię to kowało: nielza tedy iedno iuż też ták na nie iáko Źię pocŹęło odpowiedáć CzechEp 52; WerGoŹc 219, 226 [2 r.], 227; Powie lekarŹ/ iuŹ teraz nielza/ iedno po Źámy Źtaw rękę wćiać. GórnRozm K2.

Synonimy: »nie moŹna«, »nie trzeba«, »nie wolno«.

MM